

บทที่ 4

ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน

ชุมชนบ้านนอกเวียง ตำบลไร่ना อำเภอสวนป่า จังหวัดลำปาง ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 27 กิโลเมตร โดยเริ่มต้นจากที่ว่าการอำเภอไปตามทางหลวง ถึงปากทางเข้าหมู่บ้านเป็นระยะทาง 25 กิโลเมตร และจากปากทางไปหมู่บ้านอีกประมาณ 2 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์ประมาณ 45 นาที การเดินทางเข้า-ออกหมู่บ้านสะดวก สบาย เมื่อมีการสร้างถนนลาดยางถึงหมู่บ้าน ตั้งแต่ปี 2539 เป็นต้นมา จากการศึกษาเอกสารประวัติหมู่บ้านและการสนทนากลุ่มผู้สูงอายุทำให้ทราบว่าชุมชนบ้านนอกเวียง เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2390 โดยมีแม่หม้ายจากหมู่บ้านดง ตำบลเดียวกัน จำนวน 4 คน เดินทางมาพบที่ดินปง ซึ่งเป็นที่ดินอุดมสมบูรณ์ จึงได้อพยพมาตั้งรกราก แคว้งถาง ทำไร่ ทำนา ได้ผลผลิตดี ต่อมาลูกหลานของแม่หม้ายทั้งสี่ได้เดินทางมาสมทบอยู่ด้วยหลายครอบครัว และมีการเพิ่มจำนวนครัวเรือนและประชากรตามลำดับเป็น 35 ครัวเรือน ทางราชการจึงตั้งให้เป็นหมู่บ้านมีชื่อ บ้านนอกเวียง และแต่งตั้งพ่อหลวงตา คำดี เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ผู้ใหญ่บ้านคนต่อมา คือ ผู้ใหญ่มี ผู้ใหญ่แสน ผู้ใหญ่แสนเริ่มมีการพัฒนาหมู่บ้านขึ้น มีการสร้างวัดในปี 2488 โดยการนำของผู้ใหญ่แสนร่วมกับพระครูแก้ว ซึ่งชาวบ้านได้นิมนต์มาจากวัดบ้านเหล่า มาจำพรรษาในวัดนี้ วัดจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ต่อมาผู้ใหญ่น้อยและพระครูแก้วได้นำชาวบ้านพัฒนาการศึกษา โดยสร้างโรงเรียนขึ้นในหมู่บ้าน และในที่สุดการสร้างโรงเรียนก็สำเร็จในปี พ.ศ. 2502 นายสุบิน อินตะสืบ เป็นครูใหญ่คนแรก หลังจากนั้นได้มีการปรับปรุงถนนติดต่อกับอำเภอให้เป็นถนนดินลูกรังที่กว้างขึ้น ตัดถนนในหมู่บ้านขึ้นอีกหลายสาย ผู้ใหญ่บ้านคนต่อมาได้มีการพัฒนาหมู่บ้านเพิ่มขึ้นตามลำดับ มีไฟฟ้า ประปา และได้สร้างวัดขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2532 โดยความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในชุมชน และชาวบ้านที่ย้ายถิ่นออกไปทำงานต่างจังหวัดทุกคนยังมีจิตศรัทธาพร้อมใจกันกลับมาพัฒนาวัด จนกลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สวองามที่สุดของหมู่บ้าน ที่ชาวบ้านทุกคนมีความภาคภูมิใจ และใช้เป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจของพวกเขา แม้จะย้ายไปอยู่ถิ่นอื่นก็ตาม ต่อมาในปี 2539 ได้มีการปรับปรุงถนนเชื่อมต่อกับอำเภอถึงหมู่บ้านเป็นถนนลาดยาง และถนนภายในหมู่บ้านก็เป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่เกือบทุกสาย ทำให้การคมนาคมติดต่อกับภายนอกสะดวกขึ้นจนถึงปัจจุบัน

การดำเนินชีวิตในอดีต เนื่องจากพื้นที่ที่อาศัยอยู่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ชาวบ้านจึงประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก ถัดจากพื้นที่ราบลุ่มจะเป็นที่ป่าเชิงดอยค่อนข้างชัน ประชากรที่อาศัยอยู่มีเพียง 30 กว่าหลังคาเรือน ต่างจับจองที่สำหรับทำนาบริเวณที่ราบลุ่มหลังคาเรือนประมาณ 3-4 ไร่ โดยเฉลี่ย ในฤดูทำนาก็จะปลูกข้าวเพื่อเก็บไว้บริโภค หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวก็จะปลูกถั่วลิสงไว้เพื่อขาย การทำนาสมัยนั้นจะใช้ควายไถนา การปลูกข้าวและการเก็บเกี่ยว มีการเอามือกัน(แลกเปลี่ยนแรงงาน) ไม่มีการจ้างงาน การทำงานในไร่-นาของทุกครัวเรือนจะเป็นลักษณะของกลุ่มแรงงานตามธรรมชาติ มีการสลับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปทำงานในไร่-นาของแต่ละครัวเรือนจนเสร็จ จะมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทุกคนในชุมชนถ้าสืบเสาะหาบรรพบุรุษก็จะเกี่ยวโยงเป็นเครือญาติกันทั้งสิ้น

ลักษณะของครอบครัวในสมัยก่อนค่อนข้างจะเป็นครอบครัวใหญ่ จำนวนสมาชิกในครอบครัวโดยเฉลี่ยประมาณ 10-12 คน ประกอบไปด้วย พ่อ แม่ และลูก ๆ อีก 8-10 คน จากการที่ครอบครัวแต่ละครอบครัวเป็นครอบครัวขยายใหญ่ มีจำนวนสมาชิกมาก ผลผลิตของครอบครัวที่ทำไร่-นา จึงไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวได้ทั้งหมด เนื่องจากพื้นที่ทำกินมีอยู่อย่างจำกัด ไม่สามารถขยายเข้าไปในป่าได้ พวกหนุ่มสาวที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้ว จึงกลายเป็นแรงงานส่วนเกินของครอบครัว และต้องดิ้นรนหางานทำอันเป็นจุดเริ่มต้นของการย้ายถิ่นซึ่งเกิดขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2505 หนุ่มสาวที่อายุอยู่ในช่วง 14-15 ปี ได้ถูกชักชวนจากญาติให้ไปหางานทำที่กรุงเทพฯ เมื่อมีงานทำและมีรายได้ดี ก็กลับมาชักชวนเพื่อนฝูงญาติพี่น้องในหมู่บ้านเดียวกันไปทำงานด้วย ดังนั้นเมื่อสมาชิกคนใดในครอบครัวจบการศึกษาภาคบังคับแล้วก็จะทยอยกันเดินทางไปทำงานที่กรุงเทพฯ ตามคำชักชวนของญาติพี่น้อง เมื่อน้องเรียนจบพี่ก็จะมารับไปทำงานด้วย จนกระทั่งบางครอบครัว จะเหลือสมาชิกเพียง 2 คน คือ พ่อและแม่เท่านั้น

ในฤดูทำนาลูก ๆ ที่ออกไปทำงานต่างถิ่นก็จะกลับมาช่วยพ่อแม่ ไถนา ดำนาปลูกข้าวเสร็จแล้วก็จะเดินทางกลับไปทำงานต่อ รายได้ที่ได้จากการรับจ้างในโรงงานต่าง ๆ ก็จะถูกส่งมาให้พ่อแม่ใช้ในการบริโภค เป็นทุนทำการเกษตร สร้างบ้านเรือน และซื้อเครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ครอบครัวที่มีลูกหลายคนและส่งเงินมาให้สม่เสมอ ก็สามารถสร้างบ้านเรือนที่มั่นคงถาวรให้พ่อแม่อาศัยอยู่ได้ไม่ลำบาก ครอบครัวที่ลูก ๆ ส่งเงินมาให้บ้างไม่ให้บ้าง ก็ใช้จ่ายเงินเป็นเพียงค่าใช้จ่ายในการบริโภค ของใช้ที่จำเป็นเท่านั้น ถ้าลูกไม่ส่งเงินมาให้ก็จะหารายได้เองเท่าที่กำลังวังชาที่มีอยู่จะทำได้ เช่น รับจ้างถางป่า หรือหาของป่าไปขาย เป็นต้น

คนหนุ่มสาวที่เดินทางไปทำงานต่างถิ่นหลายคนจะแต่งงานมีครอบครัวที่นั่น มีทั้งแต่งงานกับคนบ้านเดียวกันที่ไปทำงานด้วยกันและแต่งงานกับคนต่างถิ่น ในกรณีนี้การส่งเงินมา

ให้พ่อแม่จะลดลง กรณีที่แต่งงานแล้วและมีลูก ส่วนใหญ่จะส่งลูกมาให้พ่อแม่ในหมู่บ้านเลี้ยงดู และส่งเงินมาให้เป็นค่าใช้จ่าย คนที่มีรายได้ดีก็ส่งมาให้พ่อแม่สร้างบ้านอยู่ในหมู่บ้าน คนที่เป็นสามีก็ส่งมาให้ภรรยาเพื่อปลูกบ้านสำหรับตนเองและครอบครัว เป็นการเตรียมไว้สำหรับตอนย้ายกลับมาอยู่ถิ่นเดิม คู่สมรสส่วนใหญ่ของผู้ย้ายถิ่นจะเป็นคนภาคอื่น เช่น ภาคอีสาน ภาคใต้ และภาคตะวันออก ซึ่งเป็นพวกย้ายถิ่นและทำงานในที่เดียวกัน ดังนั้นในช่วงหลัง ประชากรในหมู่บ้านจึงประกอบด้วยคนภาคอื่นมาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากขึ้น บ้างก็เป็นสะใภ้ บ้างก็เป็นเขยของแต่ละครอบครัว เป็นต้น

ในช่วงหลัง ๆ ลักษณะของครอบครัวในชุมชนจะเล็กลง เพราะสมาชิกในครอบครัวเดิมจะแยกออกตั้งครอบครัวใหม่ หลังจากที่ย้ายไปทำงานต่างถิ่นตั้งแต่วัยหนุ่มสาวและมีครอบครัวแล้ว ก็แยกออกมาที่บ้านของตัวเอง ให้ภรรยาอยู่บ้านเลี้ยงดูลูก ๆ ส่วนสามีก็ออกไปทำงานต่างถิ่นในต่างจังหวัดบ้างและต่างประเทศบ้าง บ้างยังไม่สามารถสร้างบ้านได้ก็ให้ภรรยาอาศัยอยู่กับพ่อแม่ที่บ้านเดิม แล้วส่งเงินมาให้ครอบครัวใช้จ่ายหรือเตรียมสร้างบ้านของตนเองในละแวกหมู่บ้านเดียวกันไว้ เมื่อออกจากงานก็จะกลับมาอยู่บ้านของตนเองในที่สุด ครอบครัวในชุมชนปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก จึงไม่สามารถแยกลักษณะโครงสร้างของครอบครัวว่าเป็นครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยาย เช่น ครอบครัวที่มีพ่อแม่ลูก ครอบครัวที่พ่วงพร้อมไปด้วยปู่ย่าและ/หรือตายายกับพ่อแม่ลูก ครอบครัวที่มีเฉพาะปู่ย่าหรือตายายกับหลาน ครอบครัวที่แม่อยู่ตามลำพังกับลูก ๆ ครอบครัวที่มีแม่กับลูกและตาหรือยาย ครอบครัวที่อยู่ตามลำพังคนเดียว เช่น ผู้สูงอายุที่บุตรหลานย้ายถิ่นหรือแยกครอบครัวไปหมดแล้ว เป็นต้น

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

ปัจจุบันหมู่บ้านนอกเวียง มีจำนวนครัวเรือน 108 ครัวเรือน มีประชากรที่อาศัยอยู่จริงในหมู่บ้านเป็นจำนวนทั้งสิ้น 325 คน แยกเป็นเพศชาย 163 คน และเพศหญิง 162 คน ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กที่มีอายุอยู่ในช่วงแรกเกิดถึง 15 ปี คิดเป็นร้อยละ 28.9 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งจะเป็นเด็กก่อนวัยเรียนและกำลังศึกษาอยู่ในระดับการศึกษาภาคบังคับ ส่วนประชากรวัยหนุ่มสาวที่อายุอยู่ในช่วง 16-25 ปี มีเพียงร้อยละ 7.1 ของประชากรทั้งหมด ทั้งนี้เพราะประชากรกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว จะเริ่มทยอยเดินทางออกไปทำงานต่างถิ่นกันมาก และเมื่อมีครอบครัวก็จะกลับมาอาศัยอยู่ในถิ่นเดิม จะเห็นได้จากประชากรช่วงอายุ 26-55 ปี มีจำนวนถึงร้อยละ 44.6 ของประชากรทั้งหมด และเป็นที่น่าสังเกตว่าประชากรกลุ่มนี้จะมีจำนวนเพศหญิงสูงกว่าเพศชาย เนื่องจากประชากรเพศชายที่สมรสแล้วยังคงมีการย้ายถิ่นอยู่

ส่วนกลุ่มประชากรช่วงอายุ 56 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุหรือพ่อแม่ของผู้ย้ายถิ่น มีจำนวนคิดเป็นร้อยละ 19.4 ของประชากรทั้งหมด รายละเอียดดังแสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1

แสดงจำนวนประชากรบ้านนอกเวียงที่อาศัยอยู่จริงในหมู่บ้านแยกตามช่วงอายุ

ช่วงอายุ (ปี)	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม (คน)	คิดเป็น ร้อยละ
0 - 15	52	42	94	28.9
16 - 25	12	11	23	7.1
26 - 35	21	26	47	44.6
36 - 45	25	33	58	
46 - 55	18	22	40	
56 - 65	18	17	35	19.4
66 +	17	11	28	
รวม	162	163	325	100

ที่มา : ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มผู้นำฯ เดือน มิถุนายน 2543

การกระจายตัวของประชากรในปัจจุบัน ยังคงมีการย้ายถิ่นออกไปทำงานนอกชุมชนอย่างต่อเนื่อง ลักษณะของการย้ายถิ่นจะเป็นการย้ายเพื่อไปหางานทำในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และย้ายกลับมาอยู่ถิ่นเดิม การย้ายถิ่นโดยถาวรจะมีน้อยราย สาเหตุที่ยังคงมีการย้ายถิ่นอย่างต่อเนื่องเพราะ คนในชุมชนบางส่วนที่ได้ย้ายไปตั้งรกรากอยู่ในกรุงเทพฯ อย่างถาวร ยังคงติดต่อกับชุมชนเดิมเพื่อช่วยเหลือประสานด้านแรงงานให้กับคนในชุมชนที่ต้องการไปทำงานต่างถิ่น ในฐานะเครือข่าย สำหรับการย้ายเข้าจะมี 2 กลุ่มคือ คนถิ่นเดิมที่ออกไปทำงานต่างถิ่นและกลับเข้ามาอาศัยในหมู่บ้าน โดยอยู่กับครอบครัวของตนเองที่มีภรรยาหรือสามีและลูก อยู่กับพ่อแม่ที่แก่ชราหรือเจ็บป่วย และอีกกลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มที่มีสถานภาพเป็นชายหรือสะใภ้ที่ย้ายตามภรรยาหรือสามีเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะมาจาก ภาคอีสาน ภาคตะวันออกและภาคใต้ ดังนั้น ประชากรในหมู่บ้านปัจจุบันจึงประกอบไปด้วยคนหลายภาค หลายภาษา อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการย้ายถิ่น

การปกครองในหมู่บ้านแบ่งออกเป็น 7 หมู่ โดยที่มีหัวหน้าหมู่เป็นผู้ควบคุมดูแล ประสานงานสมาชิกภายในหมู่ของตน เพื่อย่อยต่อการปกครอง สื่อสาร และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งลักษณะของการแบ่งหมู่จะแบ่งตามละแวกบ้านที่ครัวเรือนอยู่ใกล้เคียงกัน ประมาณหมู่ละ 14-15 ครัวเรือน ปัจจุบันมีนายสง่า คำลือ เป็นผู้ใหญ่บ้าน และมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอีก 2 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 คน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จำนวน 2 คน นอกจากนั้นยังมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน(อสม.) อีกจำนวน 12 คน ภายในหมู่บ้านจะมีการประชุมประจำเดือนทุกวันอาทิตย์แรกของเดือน ในช่วงเวลาเช้าตรู่ก่อนออกไปทำงานในไร่นา หากมีข่าวสารงานด่วนจะใช้วิธีประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน ในการประชุมแต่ละครั้งจะมีตัวแทนของหลังคาเรือนเข้าร่วมประชุมอย่างน้อย 1 คน หากขาดการประชุม ก็จะมีการปรับเป็นเงินครัวเรือนละ 80 บาท ซึ่งเท่ากับอัตราค่าจ้างรายวันภายในหมู่บ้าน เพื่อนำเงินนี้มาใช้ในการกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน ต่อไป

ลักษณะของการตั้งบ้านเรือน จะสร้างบ้านเรียงรายตามถนนภายในหมู่บ้านมีการสร้างรั้วบ้านด้านที่ติดถนน สำหรับครัวเรือนตั้งใหม่ก็จะสร้างถัดเข้าไปข้างใน หรือสร้างติดถนนที่ตัดขยายเชื่อมต่อของหมู่บ้าน การกันรั้วระหว่างกันของบ้านเรือนจะมีน้อยมาก ชาวบ้านจะปล่อยให้ที่ดินให้ต่อเนื่องเป็นผืนเดียวกันจนแทบแยกไม่ออกว่าที่ดินตรงนั้นเป็นของใคร ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ใช้สอยร่วมกัน เช่น เป็นสนามวิ่งเล่นของเด็ก ๆ เป็นทางเดินผ่านไปหาสุสานของชาวบ้าน อย่างไรก็ตามก็มีสัญลักษณ์เป็นแนวเขตเป็นที่รู้กันว่าที่ดินเป็นของใคร มีอาณาเขตแค่ไหน เช่น แนวต้นไม้ แนวรั้วสัน ๆ ส่วนใหญ่บ้านที่กระจุกอยู่รวมกันมักจะเป็นบ้านญาติกัน เช่น บ้านลูกบ้านพี่ บ้านน้อง ถึงไม่ใช่ญาติก็คุ้นเคยเหมือนญาติ

ลักษณะของการสร้างบ้านเรือนในปัจจุบันจะมี 2 ลักษณะคือ เป็นบ้านตึกชั้นเดียว และบ้านครึ่งไม้ครึ่งตึก จากการซักถามประวัติหมู่บ้าน พบว่าแต่เดิมบ้านทุกหลังในหมู่บ้าน จะเป็นบ้านไม้ที่ทำจากไม้เนื้อแข็งบ้าง ทำจากไม้ไผ่สานบ้าง มีได้สูงเล็กน้อย ส่วนใหญ่จะมุงด้วยหญ้าคา ภายในกันห้องนอน 1 ห้อง มีนอกชานและเพิงมุงไว้สำหรับทำครัวเล็ก ๆ ส่วนห้องน้ำจะสร้างไว้นอกบ้านห่างออกไป การสร้างบ้านเรือนของชุมชนในปัจจุบันจึงเปลี่ยนไป อาจเนื่องจากอิทธิพลของลัทธิบริโภคนิยม ค่านิยมที่ได้รับจากภายนอก อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการย้ายถิ่นของคนในชุมชนนั่นเอง

ปัจจุบันชุมชนหมู่บ้านนี้มีสิ่งสาธารณูปโภค และสิ่งสาธารณประโยชน์ที่ค่อนข้างสมบูรณ์แบบ เช่น มีถนนลาดยางจากตัวอำเภอถึงเขตหมู่บ้าน และถนนภายในหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางและคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ เกือบหมดทุกสาย ทุกหลังคาเรือนมีไฟฟ้า มีประปาหมู่บ้านใช้

มีวัดที่สวองาม 1 แห่งจากการร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชนและคนที่ย้ายถิ่นออกไปช่วยกันสร้าง สำหรับโรงเรียนเคยมี 1 แห่ง แต่ได้ถูกทางราชการสั่งยุบไปแล้วเมื่อประมาณปี 2543 เนื่องจากมีจำนวนเด็กน้อยกว่าเกณฑ์ที่กำหนด เด็ก ๆ ในหมู่บ้านจึงต้องออกไปเข้าเรียนในโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียง ห่างจากหมู่บ้านนอกเวียงประมาณ 3 กิโลเมตร โดยอาศัยรถประจำที่ทางราชการช่วยเหลือจ่ายค่ารถโดยสารรับส่งได้ฟรีทุกคน ในด้านของแหล่งน้ำชุมชนแห่งนี้จะมีแม่น้ำใหญ่ไหลผ่าน 1 สาย คือ ลำน้ำแม่ต๋อย มีฝายชลประทาน 1 แห่ง ซึ่งนับว่าเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญที่สุดในการดำรงชีวิตอยู่ของสมาชิกที่อาศัยในชุมชนแห่งนี้ ในเรื่องของการประกอบอาชีพหลักด้านเกษตรกรรม

ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชน

ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนนี้ ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการอาศัยลำน้ำแม่ต๋อยซึ่งเป็นลำน้ำใหญ่ที่สำคัญสายเดียวที่ใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก เป็นอาชีพดั้งเดิมที่บรรพบุรุษทำมาตั้งแต่ได้อพยพมาอาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้ และยึดเป็นอาชีพติดต่อกันมาชั่วลูกชั่วหลาน คือ การทำนาปลูกข้าวและปลูกถั่วลิสง ในที่ดินราบลุ่มซึ่งเป็นที่นา จะปลูกข้าวในฤดูฝนและปลูกถั่วลิสงในฤดูแล้ง ส่วนในที่ดินเชิงเขาซึ่งเป็นไร่ จะถางป่าปลูกข้าวไร่ และถั่วลิสง ที่ดินทำการเกษตรดังกล่าวจะมีไม่มากนัก โดยเฉลี่ยแต่ละครัวเรือนในปัจจุบันมีประมาณ 2-3 ไร่ เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากที่ดินถูกแบ่งไปให้ลูกหลานซึ่งแยกครอบครัว และเป็นพื้นที่ที่มีที่ดินทำกินจำกัด อยู่ในเขตป่าสงวน มีเพียงที่นาเท่านั้นที่มีใบแสดงเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน

วิธีการทำการเกษตรกรรมของชุมชน เช่น การทำนาปลูกข้าว ปัจจุบันใช้รถไถไถนาแทนควาย บ้านที่มีฐานะดีก็จะซื้อรถไถไถนาเอง บ้านที่ไม่มีรถไถก็จ้างไถในราคาไร่ละ 600 บาท การปลูกก็ใช้แรงงานในครอบครัว และมีการเอามืออั้น(แลกเปลี่ยนแรงงาน) กรณีที่แรงงานในครอบครัวย้ายถิ่นก็จะกลับมาช่วยครอบครัวในช่วงนี้ และถ้าไม่ได้กลับมา ก็จะส่งเงินมาจ้างแรงงานในหมู่บ้านทำนาแทน ส่วนการปลูกถั่วลิสงจะปลูกตามกำลังแรงงานที่มีอยู่ในครอบครัวเพียงครอบครัวละ 1-2 ไร่ และมีการแลกเปลี่ยนแรงงานกัน มีการจ้างแรงงานเป็นบางครั้งคราว เฉพาะการถางไร่หรือตัดหญ้าเพื่อเตรียมดิน สำหรับการเก็บเกี่ยวจะใช้เฉพาะแรงงานภายในครอบครัวที่มีอยู่ เท่านั้น

รายได้ของคนในชุมชนส่วนหนึ่งมาจากการขายพืชผลคือ ถั่วลิสง โดยมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงบ้าน เฉลี่ยแล้วแต่ละครอบครัวมีรายได้จากการขายถั่วลิสง ปีละประมาณ 4,000-6,000 บาท กลุ่มแม่บ้านเล่าว่า เงินที่ได้ไม่คุ้มกับทุนแรงที่ลงไป อย่างดีก็เท่าทุน แต่ก็ยังดีกว่า

ว่างงานอยู่เปล่า ๆ การปลูกถั่วลิสงทำมาตั้งแต่รุ่นแม่อยู่พ่ออยู่ เป็นพืชปลูกง่ายและไม่ต้องดูแลมากนัก ไม่รู้จะปลูกพืชอะไรที่ดีกว่านี้ เคยปลูกมะเขือเทศเหมือนกัน แต่ก็ถูกโรงงานเบียร์ไม่มารับซื้อ มะเขือเทศเลยเน่าเสียหายขาดทุนย่อยยับ ดังนั้น การปลูกพืชอื่นจึงไม่นิยมปลูกกันหรือถ้าปลูกก็ปลูกไม่มากนัก เช่น มะเขือเทศ ดอกดาวเรือง พริก ผีอก เป็นเพียงการปลูกพืชเสริมเท่านั้น ไม่นิยมปลูกเป็นล่ำเป็นสันเหมือนถั่วลิสง ส่วนใหญ่จะปลูกข้าวไว้กินมากกว่าขาย และมีน้อยรายที่จะเหลือขาย

นอกจากอาชีพด้านการเกษตรแล้ว ชาวบ้านยังมีอาชีพเก็บของป่าขาย เนื่องจากบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านยังคงเป็นป่าดิบ ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ต่าง ๆ ของป่าที่หาได้ เช่น หน่อไม้ เห็ด หัวไม้บัว (ไม้ที่เก็บมาจากซากต้นไม้ที่ตายแล้วเพื่อเอามาทำฟืน) มูลค่าของของป่าที่มีในแต่ละช่วงฤดูที่หาได้ คิดเป็นเงินรายได้คนละ 80-100 บาทต่อวัน

การประกอบอาชีพเกษตรกรรม และการหาของป่าสำหรับคนที่อยู่ในชุมชน เป็นเพียงรายได้ส่วนหนึ่งของการบริโภค ซึ่งไม่เพียงพอสำหรับเศรษฐกิจยุคปัจจุบัน ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีอาชีพรับจ้างเพิ่มขึ้นไปอีก 1 อาชีพ นอกจากนั้นก็มีอาชีพค้าขายเล็กๆ น้อยๆ เช่น ขายผ้า ขายยาสมุนไพร ขายของชำ ฯลฯ ซึ่งมีเพียงจำนวนน้อยราย อาชีพรับจ้างในภาคเกษตรกรรมภายในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นการรับจ้างถางป่าทำไร่ รับจ้างไถนา ปลูกข้าวเกี่ยวข้าว ให้กับครอบครัวที่ขาดแรงงาน โดยคิดอัตราค่าจ้างแรงงานภายในหมู่บ้านวันละ 80 บาท ส่วนอาชีพรับจ้างนอกภาคเกษตรกรรม ได้แก่ เย็บผ้า ทำเซรามิค ก่อสร้าง เชื่อมเหล็ก ทาสี ทำเฟอร์นิเจอร์ ซ่อมเครื่องยนต์ ฯลฯ อาชีพรับจ้างนอกภาคเกษตรกรรมเหล่านี้ ได้รับอัตราค่าจ้างวันละ 100-150 บาทต่อคน ส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานที่เคยผ่านการย้ายถิ่นมาแล้วกลับมาอยู่กับครอบครัวในหมู่บ้าน และใช้ทักษะอาชีพที่ได้รับการเรียนรู้มาประกอบอาชีพเสริม

สำหรับครอบครัวที่มีสมาชิกย้ายถิ่นออกไปทำงานต่างจังหวัดและ/หรือต่างประเทศ ก็จะมีรายได้อีกทางหนึ่งคือ รายได้จากคนที่สมาชิกในครอบครัวส่งมาให้ บ้างก็ส่งมาให้เป็นประจำสม่ำเสมอ เช่น สมาชิกครอบครัวที่ย้ายถิ่นไปต่างจังหวัด จะส่งเงินให้ครอบครัวเดือนละ 1,000-5,000 บาท บ้างก็ส่งมาบ้างน้อยบ้าง นาน ๆ ส่งครั้ง เช่น ครั้งละ 500-2,000 บาท 2-3 เดือนต่อครั้ง บางรายส่งบ้างไม่ส่งเลยก็มี แล้วแต่เหตุผลความจำเป็นของผู้ย้ายถิ่นแต่ละคน สำหรับครอบครัวที่สมาชิกย้ายถิ่นไปต่างประเทศส่งมาให้เดือนละ 10,000-30,000 บาท บางครอบครัวก็สามารถสร้างบ้านที่อยู่อาศัยให้พ่อแม่ หรือสำหรับครอบครัวตนเองได้ บางครอบครัวก็มีเพียงพอแค่ใช้จ่ายในการบริโภค บางครอบครัวก็ลำบากจากการที่ลูกไม่ส่งเงินแถมยังส่งหลานมาให้เลี้ยงดูอีก ทำให้ต้องยึดอาชีพหาของป่าและรับจ้าง

รายได้ที่ชาวบ้านคิดว่า สามารถช่วยเหลือฐานะของครอบครัวได้เป็นกอบเป็นกำ คือ รายได้จากการย้ายถิ่นของสมาชิกในครอบครัวที่ส่งเงินมาอย่างสม่ำเสมอ เพราะรายได้ส่วนนี้ สามารถนำมาทยอยซื้อวัสดุก่อสร้างบ้านได้ นำมาผ่อนซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกภายในบ้าน และเก็บออมได้บ้าง ค่านิยมในด้านวัตถุนับว่าเป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่งที่ทำให้มีการย้ายถิ่นอย่างต่อเนื่อง เพราะถือว่าการมีบ้านที่ทันสมัย มีเครื่องอำนวยความสะดวกภายในบ้านครบครัน เป็นการสร้างฐานะของครอบครัวที่สำคัญ โดยเฉพาะการสร้างบ้านเป็นการสร้างหลักประกันในความมั่นคงแก่ชีวิตผู้ย้ายถิ่นและครอบครัว เมื่อตนเองอายุมาก ๆ ไม่สามารถที่จะออกไปทำงานต่างถิ่น หรือเพื่อหาแรงงานรับจ้างในต่างถิ่นแล้วก็คงกลับมาใช้ชีวิตบั้นปลายภายในหมู่บ้านต่อไปได้

ค่าใช้จ่ายสำคัญของครอบครัวทุกครอบครัวนอกเหนือจากค่าใช้จ่ายในการบริโภค การศึกษา และอุปกรณ์/ค่าจ้างในการเกษตร คือ การจ่ายค่าฌาปนกิจสงเคราะห์ ซึ่งทุกครอบครัวแม้จะฐานะยากจนก็จะเป็นสมาชิกกลุ่มนี้ โดยจ่ายค่าสงเคราะห์รายละ 100 บาท บางเดือนก็หลายราย ในส่วนของค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับภาระหนี้สิน โดยเฉพาะครอบครัวที่สมาชิกย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ เงินที่ส่งมาให้ครอบครัวในช่วงของปีแรกหลังจากการย้ายถิ่น ส่วนใหญ่จะหมดไปกับการใช้หนี้ ในช่วงของปีที่ 2 จึงจะเริ่มเก็บหอมรอมริบเพื่อสร้างบ้านหรือใช้จ่ายอย่างอื่นที่จำเป็นสำหรับครอบครัว บางครอบครัวรู้จักเก็บหอมรอมริบก็มีเงินเหลือเก็บ และสามารถยกฐานะครอบครัวให้ดีกว่าเดิมได้ บางครอบครัวบริโภคนิยมมากเกินไป นอกจากจะถูกภาวะหนี้สินรุมเร้าแล้ว ก็ก่อให้เกิดปัญหาในครอบครัวขึ้นได้เช่นกัน

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

ประเด็นทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้านที่สำคัญ จะเป็นเรื่องของ ระบบเครือญาติ ค่านิยม ความเชื่อ และประเพณีของหมู่บ้าน ซึ่งจะส่งผลต่อการย้ายถิ่นของคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ระบบเครือญาติ เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนแห่งนี้ค่อนข้างแน่นแฟ้น โดยรากฐานแล้ว ชาวบ้านนอกเวียงมีสายสัมพันธ์ทางสายโลหิตเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ ตั้งแต่การอพยพมาตั้งรกรากแล้วแตกลูกแตกหลานออกมา ต่อมาแม้จะมีการผสมผสานสายโลหิตกับคนถิ่นอื่น ความสัมพันธ์ของการเป็นเครือญาติก็ยังคงอยู่ สมาชิกในชุมชนยังคงจริงใจต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความเข้าใจและสนใจทุกข์สุขของกันและกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเรื่องของ ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาถึงลูกหลาน สิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรมเด่นชัดถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิด คือ การตั้งบ้านเรือนในพื้นที่อาณาบริเวณ

เดียวกันไม่มีรั้วแบ่งกัน ทุกบ้านจะคั่นเคยกัน เด็ก ๆ สามารถวิ่งเล่นไปบ้านโน้นบ้านนี้ได้หมด จะคั่นเคยกันหมดไม่ว่าเป็นลูกใครหลานใคร จะช่วยกันดูแลและมัดระวังความปลอดภัยสำหรับเด็กทุกคน บ้านใดที่พ่อแม่ไม่อยู่ไปทำงานที่อื่น บ้านใกล้เคียงก็จะคอยดูแลเป็นหูเป็นตาให้ แม้จะไม่ใช่นิยามก็เป็นเหมือนญาติที่พึงปฏิบัติต่อกัน ครอบครัวใดประสบความเดือดร้อน เช่น กรณีเกิดอุบัติเหตุไฟฟ้าลัดวงจรทำให้เกิดไฟไหม้บ้าน ชาวบ้านก็จะช่วยกันดูแล ช่วยเหลือในเรื่องอาหารการกิน ที่อยู่อาศัย ช่วยกันหาไม้ รวมแรงกันก่อสร้างบ้านให้ใหม่ เป็นต้น จากระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่แน่นแฟ้นนี้ เป็นเหมือนบรรทัดฐานที่ยึดถือต่อ ๆ กันมา อันมีผลทำให้การย้ายถิ่นเกิดขึ้นและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ เพราะความที่เป็นคนรักพวกพ้อง เมื่อตนเองได้มีงานทำมีรายได้ก็อยากให้นิยามพี่น้องหรือคนบ้านเดียวกัน มีรายได้และฐานะที่ดีขึ้นเช่นกัน จึงเกิดการชักชวนกันออกไปทำงานต่างถิ่นเพิ่มขึ้น ระบบเครือญาติจึงทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้นที่สำคัญในการย้ายถิ่นของชุมชนแห่งนี้

ในด้านของค่านิยมของคนในชุมชน เริ่มเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัดจากบ้านเรือนที่เคยสร้างแบบบ้านไม้มีใต้ถุน กลายมาเป็นบ้านตึกติดดิน บ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ ค่านิยมในการสะสมสิ่งของเครื่องใช้อำนวยความสะดวกในครัวเรือน เช่น โทรทัศน์ สเตอริโอ ตู้เย็น รถจักรยานยนต์ รถเก๋ง ฯลฯ เพื่อแสดงถึงฐานะความเป็นอยู่ ความสามารถของตนเองและเป็นตัวอย่างให้คนในหมู่บ้านเห็นว่าตนเองประสบความสำเร็จจากการไปทำงานต่างถิ่น ซึ่งถ้าหากตนเองยังทำนาทำไร่อยู่ในหมู่บ้าน อาจจะไม่มีสิ่งของทั้งหมดเหล่านี้ และเป็นเรื่องที่แน่นอนว่าเงินที่ได้จากการทำงานนี้เกือบครึ่งหนึ่งหมดไปกับการบริโภควัตถุเหล่านี้ เพื่อสนองความต้องการของตนเองของครอบครัว ในเรื่องของความทันสมัย และการยอมรับของคนภายในชุมชน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จึงกลายเป็นต้นแบบของคนในชุมชนคนอื่น ๆ ทำให้อยากจะออกไปหางานทำต่างถิ่นบ้าง จึงนับได้ว่าค่านิยมก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง เสริมให้มีการย้ายถิ่นของชุมชนนอกเหนือไปจากอิทธิพลของระบบเครือญาติ

ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของคนในชุมชน มีส่วนเชื่อมโยงไปสู่การย้ายถิ่นได้ เช่น ความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การไหว้ผีเจ้าบ้าน การสืบทอดการบวช การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ และการตาย ชาวบ้านยังให้ความสำคัญกับพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ และยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน อันเนื่องมาจากการอยู่รวมกลุ่มของระบบเครือญาติ เพื่อแสดงความนับถือผี แสดงความยินดี หรือเสียใจร่วมกัน กับทุกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนถือว่เป็นการร่วมทุกข์ ร่วมสุข ด้วยกันทั้งสิ้น และในการร่วมพิธีกรรมในแต่ละครั้ง ชาวบ้านจะถือว่เป็นวันสำคัญของพวกเขา บางคนก็จะลางานหยุดงานหรือแม้แต่กลุ่มที่ย้ายถิ่น

ก็จะหาโอกาสกลับมาเพื่อเข้าร่วมพิธีกรรมเหล่านี้ ข้อมูลข่าวสารของคนที่ย้ายถิ่นและไม่ย้ายถิ่น ก็จะถูกแลกเปลี่ยนสู่กันและกันในโอกาสนี้

ความเชื่อในพิธีกรรมที่เห็นเด่นชัดคือ ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงนับถือผีเจ้าบ้านเจ้าป่า โดยจัดพิธีกรรมไหว้ผีเจ้าบ้านเจ้าป่าทุกปี เพราะทุกคนเชื่อว่า ผีเจ้าบ้านเจ้าป่าช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาลูกบ้านทุกคน ทั้งกลุ่มที่ย้ายถิ่นหรือไม่ย้ายถิ่นก็ตาม นอกจากนั้นยังปกป้องรักษาป่าไม้ของหมู่บ้านให้หลงเหลืออยู่เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์สืบทอดถึงลูกหลาน ไม่มีใครในหมู่บ้านกล้าเข้าไปตัดไม้ เคยมีคนนอกหมู่บ้านแอบลักลอบไปตัดเหมือนกัน ผลก็คือตางก็มียันเป็นไปแทบทั้งสิ้น เช่น มีอาการป่วยไม่ทราบสาเหตุ บางรายถึงตาย บางรายมาขอขมาลาโทษที่ได้ล่วงล้ำก้ำเกินไป ก็หายขาดเป็นปกติทั้ง ซึ่งความเชื่อนี้มีมาแต่ดั้งเดิม เห็นได้จากการมีศาลเจ้าตั้งอยู่ริมชายป่า ก่อนออกนอกเขตหมู่บ้าน ผู้อาวุโสเล่าว่าแต่เดิมเห็นเป็นเพียงศาลเล็กๆ ตั้งอยู่ในป่า บรรพบุรุษปู่ย่าตายายเข้าไปบูชากราบไหว้อยู่เป็นประจำ และมักแสดงอิทธิฤทธิ์กับคนที่ไม่ประสงค์ดีกับป่า หรือสัตว์ป่าอยู่เสมอ ๆ เป็นความเชื่อที่ยังคงมีอยู่ ปัจจุบันชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างศาลขึ้นใหม่ เป็นสิ่งก่อสร้างที่ถาวรมีลานกว้างสำหรับใช้ประกอบพิธีกรรมทุกปี

นอกจากนั้น ชาวบ้านยังคงยึดถือวัฒนธรรมประเพณีทางด้านศาสนาเป็นสำคัญ อีกอย่างหนึ่ง จะเห็นได้จากการสร้างวัด ชาวบ้านจะถือว่า วัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นศูนย์รวมจิตใจของทุกคนในชุมชน ด้วยการทำบุญทอดผ้าป่ากันทุกปี โดยการชักชวนคนต่างถิ่นที่เป็นนายจ้างตามโรงงานต่าง ๆ ที่พวกเขาทำงานอยู่ มาร่วมทำบุญทอดผ้าป่า เพื่อสร้างโบสถ์ วิหาร หอระฆัง โรงกลอง พัฒนาวัดของพวกเขา จนกลายเป็นวัดที่สง่างาม เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในถิ่นเดียวกัน ไม่ว่าจะอยู่ในถิ่นเดิมหรือย้ายถิ่นไปแล้ว ได้กลับมาร่วมกิจกรรมกันตามประเพณีอย่างสม่ำเสมอ เช่น ประเพณีตานก๋วยสลาก ประเพณีสงกรานต์ และวันสำคัญทางศาสนาอื่น ๆ ด้วย

พิธีกรรมจากความเชื่อ และกิจกรรมตามประเพณีดังกล่าว มีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการย้ายถิ่นอยู่ไม่น้อย เพราะผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมจะประกอบไปด้วย คนที่อาศัยอยู่ในชุมชน คนที่ย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่นและกลับมาเพื่อร่วมกิจกรรมเหล่านี้ โดยเฉพาะเมื่อกลับมาถิ่นเดิม นอกเหนือจากการมาร่วมพิธีกรรมและการทำบุญตักบาตร รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ตามประเพณีดั้งเดิมแล้ว ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่ต้องการจะพบปะสังสรรค์เพื่อนฝูง ญาติพี่น้องของตนในหมู่บ้านด้วย ในขณะเดียวกันก็จะนำข่าวสารข้อมูล จากแหล่งงานต่าง ๆ มาเผยแพร่ภายในหมู่บ้านด้วย โดยผ่านกระบวนการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของกันและกัน ทำให้ข้อมูลข่าวสารแพร่

ขยายออกไปจนทั่วหมู่บ้าน การชักชวนกันออกไปทำงานต่างถิ่น โดยคาดหวังในรายได้ที่ดีกว่าเดิม จึงเกิดขึ้น ผลที่ตามมาก็คือ มีผู้ย้ายถิ่นใหม่ ติดตามผู้ย้ายถิ่นเดิมไปด้วยเสมอ ๆ

เครือข่ายขององค์กรชุมชน

จากข้อมูลประวัติความเป็นมาที่ได้จากการสนทนากลุ่มกับผู้สูงอายุทราบว่า ชุมชนแห่งนี้เกิดจากการมาตั้งรกรากของกลุ่มหญิงหม้ายกลุ่มหนึ่ง มีลูกมีหลานเกิดขึ้นมาสมทบเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้น มีระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ เป็นการรวมกลุ่มแบบธรรมชาติ มีการเลือกหัวหน้ากลุ่มกันเอง ส่วนใหญ่จะเป็นผู้อาวุโสและอ่านออกเขียนได้ ซึ่งต่อมาก็ปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบกลุ่มแบบเป็นทางการ เป็นหมู่บ้าน มีหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้ใหญ่บ้าน พัฒนาการของกลุ่มแตกรูปแบบออกเป็นหมวดเป็นหมู่ มีหัวหน้าหมวดคอยควบคุมดูแลสมาชิกภายในกลุ่ม มีผู้นำแบบเป็นทางการเพิ่มขึ้น นอกจากผู้ใหญ่บ้านก็มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นต้น

ในสมัยก่อนผู้นำแบบไม่เป็นทางการจะเป็น อดีตข้าราชการครู อดีตผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้ากลุ่มเหมืองฝาย หมอเมืองหรือหมอยา ผู้นำกิจกรรมทางศาสนาและพิธีกรรม เป็นต้น อาจารย์เดชเล่าว่า ในอดีตผู้นำเหล่านี้มีความสำคัญมาก จะเป็นที่ปรึกษาให้กับชาวบ้านทุก ๆ เรื่อง เช่น ปัญหาสุขภาพการเจ็บไข้ได้ป่วย ปัญหาที่ดินเรือกสวนไร่นา ปัญหาครอบครัว และการติดต่อกับอำเภอ เป็นต้น ปัจจุบันความสำคัญและบทบาทของผู้นำเหล่านี้ได้ลดลง ทั้งนี้เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่สามารถติดต่อกับภายนอกได้เอง รับความรู้จากสื่อต่างๆ บ้าง แต่ยังคงให้ความนับถือยำเกรงและขอคำปรึกษาเป็นบางเรื่อง ผู้นำแบบไม่เป็นทางการในปัจจุบัน จึงมีคุณสมบัติและบทบาทเปลี่ยนแปลงไป ส่วนใหญ่จะเป็นคนที่มีประสบการณ์ในการย้ายถิ่นมาก่อน จะแสดงออกถึงการเป็นผู้รู้ มีความคล่องตัวสูง มีฐานะค่อนข้างดี จะมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาและประสานงานเกี่ยวกับการหางานทำให้เด็กหนุ่มสาวในหมู่บ้าน หรือประสานงานนำคนต่างถิ่นเข้ามาช่วยเหลือจัดกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน เช่น จัดทอดผ้าป่า สร้างวัดวาอาราม เป็นต้น จากคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำแบบไม่เป็นทางการดังกล่าว จะนำไปสู่การเป็นผู้นำแบบเป็นทางการในโอกาสต่อไป

จากการสนทนากลุ่มสตรีแม่บ้านพบว่า ผู้นำชุมชนที่เป็นสตรีในหมู่บ้านนี้มีน้อยมาก เมื่อเทียบกับเพศชาย ผู้นำสตรีที่เป็นทางการ ได้แก่ ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) 2 คน จากจำนวนทั้งหมด 12 คน คณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายสตรี 1 คน เป็นต้น สำหรับผู้นำสตรีแบบไม่เป็นทางการ คือ อดีตประธานกลุ่มสตรีแม่บ้าน และ

แม่หลวงบ้าน(ภรรยาผู้ใหญ่บ้าน)เท่านั้น นับได้ว่ามีน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนสตรีแม่บ้านทั้งหมด 109 คน

ส่วนกลุ่มตามธรรมชาติที่มีมาแต่ดั้งเดิมและยังคงมีอยู่ เช่น กลุ่มจัดกิจกรรม/พิธีกรรมของชุมชน กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงาน เป็นต้น และมีการตั้งใหม่แบบเป็นทางการเพิ่มขึ้น จากการที่มีหน่วยงานราชการเข้ามาให้การส่งเสริมสนับสนุน อาทิเช่น กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพทำหน่อไม้อัดปิ้ง เป็นต้น โดยแต่ละกลุ่มก็จะมีคณะกรรมการบริหารกลุ่มซึ่งคัดเลือกจากสมาชิกในกลุ่ม ที่เขาเห็นว่า มีลักษณะเป็นผู้นำ มีความรู้และประสบการณ์ในการทำงานมากกว่าผู้อื่น จากการพูดคุยกับสมาชิกกลุ่มและชาวบ้าน ทำให้ทราบว่า ลักษณะผู้นำในมุมมองของชาวบ้าน คือ คนมีความรู้มีประสบการณ์ในการทำงานต่างถิ่นมาก่อน มีความคล่องตัวในการติดต่อกับภายนอก ขยันขันแข็ง เสียสละ ชอบช่วยเหลือพวกพ้อง ส่งเสริมในการพัฒนาหมู่บ้าน และฐานะครอบครัวค่อนข้างดี ยกตัวอย่างเช่น ผู้ใหญ่สง่า คำลือ ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน เพราะชาวบ้านเห็นว่า เป็นคนคล่องแคล่ว เคยไปทำงานทั้งในกรุงเทพฯและต่างประเทศมาแล้ว มีฐานะค่อนข้างดีกว่าคนอื่น สามารถให้คำแนะนำปรึกษาแก่ชาวบ้านได้ โดยเฉพาะข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับการหางานทำในต่างถิ่น สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เลือกนายจรัส เป็นประธานกลุ่มเพราะ นายจรัสเคยทำงานที่กรุงเทพฯมาก่อน มีรถยนต์รับ-ส่งผู้โดยสารประจำ มีความคล่องตัวในการประสานงานกับภายนอก เช่น การติดต่อธนาคารในเมือง ส่วนอาจารย์เดช เป็นคนต่างถิ่นที่ได้แต่งงานกับคนในหมู่บ้าน ได้รับเลือกเป็นเลขานุการของกลุ่มออมทรัพย์เพราะเคยเป็นครูเก่า อ่านเขียนคล่อง มีฐานะดี มีความรู้ให้คำปรึกษากลุ่มได้ทุกเรื่อง สำหรับอนงค์นั้นได้รับเลือกเป็นประธานกลุ่มแม่บ้าน เพราะอนงค์เป็นคนขยันขันแข็งหนักเอาเบาสู้ เคยไปทำงานในกรุงเทพฯมาแล้ว พุดจาแก่ง ประสานงานคล่อง เป็นลูกสาวของอดีตผู้ใหญ่บ้าน ที่เคยมีฐานะค่อนข้างดีมาก่อน

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้มองเห็นว่า การย้ายถิ่นนอกจากจะทำให้มีความคาดหวังในเรื่องรายได้ที่สามารถยกฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวได้แล้ว ยังช่วยสอนประสบการณ์ทางด้านอาชีพ ประสบการณ์ชีวิต ความสามารถในการแสดงออกถึงความรู้ ความคิด ให้คนในชุมชนได้เห็นและยอมรับในฐานะเป็นผู้นำ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำในฐานะแบบเป็นทางการหรือไม่ก็ตาม นอกจากการยอมรับจากชุมชนแล้ว ตัวเขาและเธอเหล่านั้นก็เกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง มั่นใจในตัวเองที่ได้รู้มากกว่าคนอื่น มีโอกาสได้ทำ ได้แสดงออกถึงความสามารถ เป็นตัวอย่างแก่คนรุ่นหลัง และเป็นแรงจูงใจให้เกิดการย้ายถิ่น เพื่อจะได้กลับมาเป็นผู้รู้ของชุมชน ได้รับการยอมรับ

นับหน้าถือตาทั้งในด้านฐานะ ความเป็นอยู่และความนับถือศรัทธา เหมือน ๆ ผู้นำหลาย ๆ คน ในชุมชนนี้

ลักษณะการย้ายถิ่นของประชากร

จากการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้นำแบบเป็นทางการจึงได้ทราบว่า ชุมชนบ้านนอกเวียง เริ่มมีการย้ายถิ่นออกไปทำงานนอกพื้นที่ เมื่อประมาณปี พ.ศ.505 จากการที่ครอบครัวแต่ละครอบครัวเป็นครอบครัวใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือนประมาณ 10-12 คน มีพื้นที่ทำกินโดยเฉลี่ยเพียง 2-4 ไร่ ผลผลิตและรายได้มีไม่เพียงพอในการบริโภคสำหรับสมาชิกทั้งหมด แรงงานในครัวเรือนก็กลายเป็นแรงงานส่วนเกิน กอปรกับมีญาติจากหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาชักชวนเด็กวัยหนุ่มสาวในหมู่บ้านเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ ผู้ใหญ่สง่า คำลือ เล่าว่าคนกลุ่มแรกที่เข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ มี 3 คน คือ นายวัง นางสาวไว และนางสาววาน แก้วแดง สามคนพี่น้องที่มีอายุช่วงประมาณ 14-17 ปี ได้ติดตามญาติไปทำงานที่โรงงานในกรุงเทพฯ นายวังได้เข้าทำงานในโรงเชื่อมกลึงเหล็ก ส่วนนางสาวไว และนางสาววาน ได้เข้าทำงานในโรงงานทอผ้า นับจากนั้นมาเพียงไม่กี่เดือนทั้งสามก็มีเงินส่งกลับมาให้ครอบครัว และได้ชักชวนญาติพี่น้องในหมู่บ้านไปทำงานด้วย เนื่องจากโรงงานต้องการคนงานเพิ่ม เด็กหนุ่มจะติดตามนายวังไปทำงานโรงเชื่อมฯ ส่วนเด็กสาวจะติดตามนางสาวไวไปทำงานโรงทอผ้า จากการที่เด็กวัยหนุ่มสาวที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้วว่างงาน ญาติพี่น้องชักชวน และความคาดหวังในเรื่องการมีรายได้เพื่อช่วยเหลือครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกหลายคน ทำให้แต่ละครอบครัวนิยมส่งบุตรหลานที่เรียนจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว เข้าไปทำงานกับญาติพี่น้องที่กรุงเทพฯ คนแล้วคนเล่า จนบางครอบครัวเหลือเพียงพ่อและแม่อยู่กันเพียงลำพังเท่านั้น

ในฤดูทำนาคนหนุ่มสาวที่ย้ายถิ่นทั้งหลายก็จะกลับมาช่วยพ่อแม่ทำนา บางคนไม่ได้กลับมา ก็จะส่งเงินมาให้ เป็นค่าจ้างทำแทน ช่วงระยะเวลาที่กลับมาช่วยทำนาประมาณ 1 เดือน ซึ่งทุกคนถือว่าได้มีโอกาสกลับมาเยี่ยมบ้าน นอกจากนั้นก็จะกลับมาเยี่ยมบ้านอีกในช่วงเทศกาลวันสำคัญอื่น ๆ เช่น วันสงกรานต์ วันจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เป็นต้น

อาชีพส่วนใหญ่ที่ผู้ย้ายถิ่นไปทำงานในกรุงเทพฯ สำหรับเพศชายจะเป็นงานประเภทช่างต่าง ๆ เช่น ช่างเชื่อม ช่างก่อสร้าง ช่างไฟฟ้า ช่างเฟอร์นิเจอร์ ฯลฯ ส่วนเพศหญิงจะเป็นอาชีพเย็บผ้า ทอผ้า เมื่อเกิดทักษะในการทำงานอาชีพเหล่านี้มากขึ้น บางคนก็หาทางเข้าสู่การไปเป็นแรงงานในต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่จะไปประเทศ ไต้หวัน สิงคโปร์ ญี่ปุ่น อาชีพที่ไปทำ คือ อาชีพก่อสร้าง และเย็บผ้า ที่ได้รับการเรียนรู้ มีประสบการณ์มาจากโรงงานเดิม

การย้ายถิ่นของคนในชุมชนที่ออกไปทำงานนอกพื้นที่จึงมีหลากหลาย จุดเริ่มต้นของทุกคนจะเข้าไปเรียนรู้งานที่โรงงานในกรุงเทพฯ เมื่อได้เรียนรู้งาน มีทักษะความชำนาญในงานมากขึ้น รู้ข้อมูลข่าวสารแหล่งงานที่ดีกว่าก็จะเลือกงานใหม่ บ้างก็มีครอบครัวติดตามสามีหรือภรรยาไปทำงานในจังหวัดอื่น เช่น จังหวัดสมุทรสาคร ระยอง ปราจีนบุรีฯลฯ บ้างก็ไปต่างประเทศ บ้างก็ยังปักหลักทำงานที่กรุงเทพฯ โรงงานเดิมซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนบ้านเดียวกันทั้งนั้น

ประเภทของการย้ายถิ่น จากการสนทนากลุ่มกับกลุ่มสตรีแม่บ้านและกลุ่มผู้นำชุมชน การย้ายถิ่นของคนในชุมชนส่วนใหญ่ จะเป็นการย้ายถิ่นแบบชั่วคราว คือ การออกไปทำงานในต่างจังหวัดและต่างประเทศ นานมากกว่า 1 ปี ขึ้นไป มีจำนวนทั้งสิ้น 60 ครอบครัว มีผู้ย้ายถิ่นจำนวน 123 คน เป็นเพศชาย 71 คน เพศหญิง 52 คน เป็นครอบครัวที่สมาชิกออกไปทำงานต่างประเทศ 10 ครอบครัว จำนวน 10 คน เป็นเพศชาย 6 คน เพศหญิง 4 คน และครอบครัวที่สมาชิกไปทำงานต่างจังหวัด 50 ครอบครัว จำนวน 113 คน เป็นเพศชาย 65 คน เพศหญิง 48 คน ทุกครอบครัวมีจุดมุ่งหมายออกไปทำงานหารายได้เพื่อกลับมาสร้างฐานะของครอบครัวที่บ้านเกิด มีเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่ย้ายถิ่นถาวร ไปปักหลักสร้างหลักฐานครอบครัวที่กรุงเทพฯ และกลุ่มคนเหล่านี้ก็ไม่ลืมบ้านเกิด ยังคงกลับมาเยี่ยมบ้านเดิม มาพัฒนาหมู่บ้าน เช่น สมทบทุนสร้างวัด โรงเรียน ศาลเจ้าบ้าน ฯลฯ และที่สำคัญคนกลุ่มนี้กลายเป็นแหล่งที่พึ่งพิงสำหรับคนหนุ่มสาวคนบ้านเดียวกันที่เข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ โดยการช่วยเหลือในการหางานทำและให้ที่พักอาศัยในถิ่นปลายทาง

ส่วนรายละเอียดประเภทของการย้ายถิ่น เพศ สถานภาพ ช่วงอายุ และระดับการศึกษาของผู้ย้ายถิ่น ได้แสดงไว้ในตารางที่ 2 ของหน้าถัดไป

ตารางที่ 2

แสดงประเภทของการย้ายถิ่น เพศ สถานภาพ อายุ และการศึกษา ของผู้ย้ายถิ่น

ประเด็น	เพศ		รวม (คน)	หมายเหตุ
	ชาย	หญิง		
<u>ประเภทของการย้ายถิ่น</u>				
- ไปทำงานต่างจังหวัด	65	48	113	จำนวน 50 ครั้วเรือน
- ไปทำงานต่างประเทศ	6	4	10	จำนวน 10 ครั้วเรือน
รวม	71	52	123	
<u>สถานภาพ</u>				
- โสด	21	21	42	
- สมรส	50	31	81	
รวม	71	52	123	
<u>อายุ (ปี)</u>				
16 – 25	19	18	37	
26 – 35	26	26	52	
36 – 45	22	8	30	
46 +	4	0	4	
รวม	71	52	123	
<u>การศึกษา</u>				
ป.4	26	9	35	
ป.6	34	36	70	
ม.3	9	4	13	
ม.6	2	3	5	
รวม	71	52	123	

ที่มา : ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มผู้นำฯ เดือน มิถุนายน 2543

สำหรับครอบครัวที่สมาชิกไม่ไปทำงานต่างถิ่นมีจำนวน 48 ครอบครัว ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ปลูกถั่วลิสง เป็นอาชีพหลักเช่นเดิม โดยมีอาชีพเสริมคือการรับจ้างภายในหมู่บ้าน เช่น ถางไร่ หาฟืน ทำนา เก็บเกี่ยวผลผลิต ฯลฯ อาชีพค้าขาย เช่น ขายของชำในหมู่บ้าน รับผลผลิตหรือของป่าออกไปขายนอกหมู่บ้าน ขายผ้าเร่ ขายกล้วยเดี่ยว เป็นต้น นอกจากนั้นก็ออกไปรับจ้างนอกภาคเกษตรกรรมภายในจังหวัดแบบไปเช้า-เย็นกลับ เช่น รับจ้างขายของ รับจ้างทำเซรามิค เย็บผ้า ก่อสร้าง ช่างไฟฟ้า ช่างสี ช่างเฟอร์นิเจอร์ ฯลฯ ได้ค่าจ้างวันละ 100-150 บาท งานรับจ้างนอกภาคเกษตรเหล่านี้ ส่วนใหญ่จะเป็นคนที่ผ่านประสบการณ์การย้ายถิ่นจากการออกไปทำงานนอกพื้นที่มาแล้ว และได้กลับมาใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวในถิ่นเดิม โดยยึดอาชีพที่ตนเองได้เรียนรู้มาประกอบอาชีพเสริม เพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัวโดยไม่ต้องย้ายถิ่นออกไปนอกจังหวัดอีก